

Iš vienu letenų – į kitas...

Prie pat dabartinės valstybinės sienos Lazdijų rajone Kučiūnų seniūnijoje yra Akmenių ežeras ir Akmenių kaimas. 1923 metais kaime buvo 406 gyventojai – apie 100 sodybų. Tuo metu Akmeniuose gyveno Pakutkų šeima, išauginusi aštuonis vaikus. Okupacijos negailestingai sujaukė šios, kaip ir daugelio kitų šeimų, gyvenimą. Keli Pakutkų giminaičiai, tarnavę Lietuvos pasienio policijoje, tuoj buvo sovietų areštuoti ir dingę be žinios.

Tai, ką teko išgyventi Pranui Pakutkai, gimusiam 1919 metais, jis nelinkėtų net didžiausiam priešui. 1943 metais jis gavo vokiečių valdžios mobilizacinį šaukimą. Už neatvykimą grasino mirties bausme. P. Pakutka nuvyko į komisiją. Atsidūrė statybos batalione Leningrado pakraštyje. Kirto mišką, krūmus, taisė kelius. Juos ap-

šaudydavo sovietiniai partizanai. Netrukus būrelį mobilizuotųjų, tarp jų ir P. Pakutką, už dezertyravimą areštavo ir išvežė į Pskovo kalėjimą, vėliau – į Panevėžį. Vežiojo šen bei ten. Pasvalyje areštuotieji ardė metalo laužus, daužytus sovietinius tankus. Tik 1943 metų pabaigoje Kauno Panemunės kareivinėse karo lauko teismas grupę areštuotųjų nuteisė įkalinti koncentracijos lageryje. Atėmė ir sunaikino pasus.

Bausmių lageris, į kurį pakliuvo šešetas bėgusiųjų, buvo Kauno VII forte. Uždarė požemiuose, kur buvo keturios eilės gultų. Išleisdavo tik duonos pasiimti. Duonoje buvo primaišyta medžio pjuvenų. Sriuba – iš bulvių lupečių. Dauguma kalinių buvo rusai ir latviai. Rusai, kabindamiesi į langų grotas, šaukė iš nevilties. Baisu buvo klausytis. P. Pakutka įsitaisė ant žemutinio gulto. Patikrinimui išvesdavo po aštuonis. Turėjo bėgti risčia, o vokiečiai mušė lazdomis ir ragino skubėti. Atgabeno tris karininkus lietuvius. Juos nuogus naktį iki pečių įkišo į lauko tualeto, išlaikė ligi ryto. Nors buvo vėlyvas ruduo, bet jie nesusalo, liko gyvi.

Atsirado vertėjas – lietu-

vis aviacijos kapitonas. Jis stengėsi saviesiems padėti. P. Pakutką ir dar tris lietuvius paskyrė į sandėlį rinkti sušalusius bulvių. Atrodė, kad iš ten galima pabėgti. Kaliniai pradėjo rausti tunelį. Kai kurie nepritarė – bijojo būti sugauti ir sušaudyti. Vienas rusas apie tai pranešė viršinin-

Pakutkų šeima (iš kairės): Albina Pakutkienė su vaikučiais Vytu ir Danute, Marija Pakutkaitė, Pranas Pakutka

kui. P. Pakutką ištraukė už kojų iš rausiamo urvo. Gargždžiškis Vytautas Gedrimas pareiškė, kad kasė visi, ir visi vienodai kalti. Viršininkas gruzinas vokiečių bijojo ne mažiau už kalinius ir bandymą bėgti nutylėjo. P. Pakutką ir V. Gedrimą perkėlė dirbti į virtuvę. Vėliau juos nuvarė į geležinkelio stotį ir traukiniu kažkur išvežė. P. Pakutka vėl bandė ištrūkti – pradėjo pjauti vagono sienoje skylę, bet nespėjo.

Kalinius išlaipino Gulbės miestelyje Latvijoje. Apgyvendino seno dvaro mūriniame tvarte. Maistas buvo sotesnis – daugiau duonos ir sriubos iš sušalusius bulvių. Barakų kaliniai tvarkė greta esantį aerodromą, kurį sovietinė aviacija bombardavo beveik be perstojo. Pagaliau per vieną stiprų bombardavimą buvo sugriauti visi pastatai, iš aerodromo liko tik duobės, žuvo apie trečdalis kalinių. Sugriuvo ir barakas, kur gulėjo P. Pakutka, bet jis liko gyvas.

Prasidėjo remontas. P. Pakutka sugalvojo, kaip greitai nuversti vieną apgriuvusią sieną. Vokietis meistras už tai atnešė visą duonos krepšį. Bet rusai belaisviai puolė kaip žvėrys – sumynė ir

vokietį, ir duoną. Paskui rinko trupinius nuo žemės.

Artėjo frontas, kalinius naktį išvertė iš guolių, neapsirengusius, apsimuturiavusius antklodėmis nuvežė traukiniu Rygos link. Gulbenėje sušaudė vieną serbą, ruošusį pabėgimą. Naujoje vietoje vėl reikėjo dirbti prie aerodromo. Per vieną bombardavimą P. Pakutka gulėjo griovyje, stengdamasis prisidengti nešta medine dėže. Bomba sprogo netoliese, skelvdra lengvai pramušė dėžės sienelę ir gerokai brūkstelėjo per kaktą, bet galvos „nenunešė“.

Vėl artėjo frontas. Iš apšaudomos Rygos kaliniai buvo evakuoti į Ventspilį, uždaryti didžiuliam karo belaisvių lageryje. Čia P. Pakutka sulaukė karo pabaigos. Iš nacių lagerio nauja valdžia pradėjo ruošti savąjį. Čekistai tardė belaisvius, įrodinėjo, kad reikėjo nepasiduoti.

Iš Ventspilio visus pėsčiomis nuvarė į Jelgavą. Ten sulapino į gyvulinius vagonus, kiekviename vagone po 90 žmonių. Daug buvo „išlaisvintų“ buvusių belaisvių, nemažai ir latvių, kariavusių vokiečių pusėje ir sovietams pakliuvusių Kuršo „katilė“. Pats vidurvasaris, karšta, bet vandens atsigeriti davė tik trečią dieną. Leido pasisemti kibirais iš balų prie geležinkelio. Šiokio tokio maisto davė tik dešimtą kelionės dieną. Nuo balų vandens žmonės ėmė viduriuoti. Irkutske vienas rusas per plyšį vagono sienoje pamatė stotyje savo motiną. Pradėjo šaukti.

Ešelonas pasiekė Vladivostoką, ten kalinius sulapino į laivus ir per Ochotsko jūrą nuplukdė į Magadaną. Kelionė dar nesibaigė. Iš Magadano daugiau kaip tūkstantį kilometrų vežė sunkvežimiais ir varė pėsčiomis, kol nubogino į aukso kasyklas prie Kolymos upės.

Aprėngė skudurais, paskirstė į brigadas. Išdavė kirtiklius. Reikėjo iškapoti, iškasti ir karučiu nuvežti į vietą keturis kubinius metrus žemės. Tai buvo norma, kurios neįvykdęs negausi valgyti. Iš tos žemės išgaudavo auk-

są. Po darbo kalinių skarmalus iškratydavo. Už vieną gramą nuslėpto aukso grėsė pildomai 10 metų kalėjimo.

Žemėje – nuolatinis iššalas. Vasaros beveik nėra, žiema ir žiema su 10–50 laipsnių šalčiu. Per tą šaltį teko ir mišką kirsti.

Per trumpą laiką mirė beveik visi atvežtieji. Liko vienas latvis, dirbęs santechniku, ir P. Pakutka. Jis buvo užgrūdintas nacių lageriuose. Vietoj mirusių atgabeno naujų kalinių. P. Pakutka pradėjo dirbti kirpėju.

Vieną dieną sušaukė kalinių susirinkimą. Visi turėjo pasirašyti, kad dar dešimt metų sutinka dirbti kasykloje. P. Pakutka nesutiko. Kalinys Usačiovas rusiškai surašė pareiškimą, kad P. Pakutka buvo nacių koncentracijos stovykloje, prieš tarybų valdžią nekariavo, todėl ir nesutinka pasirašyti.

Iš lagerio paleido. Laivas „Džiurma“ nuplukdė į Chabarovską, pro Beringo sąsiaurį, aplink Kamčiatką. Toleinė kelionė Lietuvos link – gyvulinuose vagonuose. Velikiuje Luky stotyje stabtelėjo ilgam. Nebuvo nei maisto, nei pinigų. Išėjo miestan ieškoti maisto. Užsuko į kažkokį kluoną. Ten pilna moterų. Jos atsakė, kad jau 10 dienų vien tik vandeniu gyvos. Užėjo į vieną gryčią, kur krosnyje kepė bulves. Kelias bulves davė atvykėliams. P. Pakutka pradėjo krapštyti nuo bulvių žemę. Šeimininkė norėjo atimti, sakydama, kad dar nealkanas, jei krapšto. Kitoje troboje davė duonos ir sriubos. Pasirodo, ten gyveno vietos saugumo viršininkas. Pasiekus Lietuvą, žmonės valgiu sušėlpė sočiau.

Į Lietuvą Pranas grįžo 1947 metais, sovietiniuose lageriuose iškentėjęs dvejus metus. Jo brolis Albinas kalėjo Norilsko lageriuose, nuteistas dešimčiai metų už tai, kad kažkada, būdamas Lietuvos kariuomenėje, nupiešė herbus: Vytį ir Gedimino stulpus. Lietuvon Albinas Pakutka grįžo tik po Stalino mirties.

Pranas Pakutka 1953 metais vedė Albiną Arnastauskaitę, užaugino keturis vaikus ir priglaustą našlaitį. Dabar gyvena Vilkaviškio rajono Gižų seniūnijos Senkiškių kaime.

1999 metų sausio 3 dieną Pranas Pakutka pripažintas nukentėjusiuoju nuo 1939–1990 metų okupacijų, gavo represuotojo pažymėjimą.

Spaudai parengė
Aleksandras
JAKUBONIS